

ržaja i snižavanjem standarda. Tretirajući publiku kao pasivne i nepu-noletne konzumente, ova sredstva im pružaju iluziju brisanja jasne gra-nice između javne i privatne sfere, dajući im, između ostalog, i moguć-nost da se povremeno izjadaju i ispoveravaju.

Kultura koja se širi preko sredstava masovnog opštenja je kultu-ra spoljašnje integracije i unutrašnjih kompromisa. Kulturna potrošnja je u službi ekonomske i političke propagande, tako da depolitizovana potrošačko-kulturna javnost apsorbuje glasačku političku javnost.⁵ Publika može da čita, da sluša i da gleda, ali ne i da sudeluje u odlučiva-nju o bitnim društvenim pitanjima. Dobijajući informacije u prerade-nom i vešto doziranom obliku, ona postaje osakaćena i prikraćena u svojoj ulozi aktivnog, samostalnog i samosvesnog političkog subjekta. Komunikacija je tu ne samo jednosmerna i posredna, već i u visokom stepenu ideologizirana.

Takav položaj i uloga sredstava masovnog opštenja zahtevaju i odgovarajući tehnički izgled i njegove stalne inovacije. O tome najbolje svedoče jako rastreseni prelomi u novinama, kupni i po mogućstvu što »efektniji« naslovi, kao i raznovrsne i što bizarnije ilustracije, što sve, u eri žurbe kao stila života, treba da skrati i olakša »konzumiranje«, a uz to i da privuče sve ravnodušniju i zasićeniju publiku.

Presudan korak u pravcu komercijalizacije sredstava masovnog opštenja učinjen je sa objavljivanjem oglasa. Konkurencija putem rekla-ma počela je da dopunjuje, ako ne i da zamenjuje, konkurenciju putem cena i kvaliteta. Javnost se tako pretvorila u medijum reklame, koja svome objektu pribavlja autoritet predmeta od javnog interesa.⁶

zoran dordević

Za sakupljače i odašiljače obaveštenja važi skoro isto što i za nji-hove čitaoce, slušaocce ili gledaocce. Od njih se traže brzina reagovanja i površna obaveštenost, koje idu na uštrb dubine i preciznosti misli, kao i lepote i jasnoće stila. U nevidenoj trci za vreme, da bi se preduhitrila konkurencija, novosti se serviraju neohladene, pre njihovog potpunijeg proveravanja i ozbiljnijeg komentarisanja. Traganje za senzacionalnim vestima postaje glavni zadatak sredstava masovnog komuniciranja, pošto prezentirane novosti treba da šokiraju, ili barem uzbude, publiku, čiji donji prag draži postaje iz dana u dan sve viši. Tako ova sredstva po-staju neka vrsta novog »opijuma za narod«.

Osnovni kriterijumi njihove uspešnosti postaju ostvarena dobit na tržištu i mogućnosti uticaja na oblikovanje javnog mnjenja. Da bi se to postiglo, neophodno je neprestano razvijati brzinu prikupljanja i veš-tinu atraktivnog serviranja informacija, kao i sposobnost izlaženja u susret željama najširog kruga potrošača ove specifične i lako kvarljive robe. Njihovo neprekidno dejstvo dovodi do apatije, zasićenosti i osamu-ćenosti javnog mnjenja, pa se uvek moraju iznova tražiti dotad nepozna-ta sredstva njegove revitalizacije.

U takvim uslovima javno mnjenje se ne samo svodi na predmet manipulacije, nego i eksperimentalne i kvantifikovane analize. Ovo otud što su se vladajućci slojevi uvek trudili da na vreme saznaju i u po-željnom pravcu usmere reakciju mnoštva, a za to su im, još od vremena starog Rima, stajala na raspolaganju dva oprobana i vrlo delotvorna sredstva — *panem et circenses*. Pored ovih, još uvek aktuelnih, moder-no potrošačko društvo koristi i neka druga sredstva, iz njih izvedena i s njima povezana, a ne manje efikasna: trka za potrošačkim dobrima, jagma za sredstvima uživanja, industrijalizovana dokolica i sl.

Važnu ulogu u modeliranju javnog mnjenja imaju depolitizacija i dezideologizacija, koje nisu izabrane već su vešto nametnute. Ovo stoga što se pasivizirana masa, koja se nalazi u stanju inercije i apatije, naj-lakše podaje spoljašnjem vodenju. Time se prečutno ozakonjuje margi-nalizovana uloga najširih društvenih slojeva u političkom životu. U na-knadu za to, izlaz se traži na drugoj strani — pre svega u sferi slobod-nog vremena, zabave i dokolice.

Kako se, prema tome, u ambivalentnoj strukturi javnog mnjenja skrivaju i intencija postvarenosti i intencija umnosti, neophodno je ne samo praviti jasnu razliku između njegove manipulativne i kritičke fun-kcije, nego i odlučno razvijati ovu potonju na račun one prve.

tolerancija i pluralizam kultura

dragan koković

Kultura nije uvek homogena već se račva na podkulture koje su svojstvene grupama i institucijama.

Podkultura, pojam koji je u sociologiju uveo Albert Koen, obuhva-ta, u okviru celine, poseban način života, vrednosni sistem, ideje, norme i pravila ponašanja. Ona se odlikuje određenim značenjem stila, osobe-nim stavovima i uvek predpostavlja grupu koja je nosilac takve orijen-tacije (mladi, stari, sportisti, estradni umetnici itd.). Podkultura nije izo-lovana u odnosu na univerzalnu i vladajuću kulturu, već je samo rela-tivno zaokrugljena. U tom smislu ona se može definisati kao skup vred-nosti, pravila, normi i ponašanja koje članovi neke grupe usvajaju, pre-feriraju, poštuju, naglašavaju i podstiču daljnji razvitak. Podkultura se uvek javlja u vezi sa određenim društvenim grupama i mnogi sociolozi ovaj javni koriste za označavanje kulturne osobenosti slojeva i položaja koje pojedinci zauzimaju. Podkultura izražava osobenosti na nivou pra-vila ponašanja, odevanja, ukusa, zabave, razonode, muzike i sporta, uzi-majući u obzir pored slojeva, uzrast, pol, raznovrsne profesije i slobod-na zanimanja. Tako na primer, govori se o kulturi grada i sela, mladih i starih.

Podkulture određuje upravo razlikovanje njenih vrednosti od vrednosti dominantne, legitimne kulture, koja se u sociološkoj literaturi često naziva »roditeljskom« ili »matičnom« kulturom. Podkultura može biti povlastica koja pripada samo nekima, ali se prenosi i nameće kao uzor drugima. Zajednički način života naročito životni stil, kao i subdi-na grupe, predstavljaju osnovu za oblikovanje podkulture, koje ne zna-če izolovanost već predpostavljaju raznolikost. Naravno, ako mislimo na različitost »moramo misliti na jedinstvenost«. Dijalektika delova i ce-line kulture sastoji se u sledećem: pluralizam institucija ne dovodi u pi-tanje jedinstvenost društva niti specijalizaciju pojedinca, jedinstvenost kulture čiji je izraz bazična ličnost. Podkulture su najbolji dokaz da »funkcionisanje kulture nije podređeno odvojenim potrebama sa koji-ma se može manipulirati, kao što su sporedne potrebe koje podstiče po-trošačko društvo ili potrebe koje proizvoljno određuje jedna paternalistička ideologija.«¹

Kultura se podvaja na raznovrsne delatnosti sa posebnom svrhom. Tako se stvara niz podkultura koje se ne moraju suprotstavljati širem globalnom sistemu. One se samo organizuju oko određenih vred-nosti koje su opšte društveno prihvaćene, ali se tim vrednostima, na ni-vou podkulture, pridaje veće značenje. Podkulture kazuju na nestajanje celovitosti, ideje celokupnosti. Dominantna ili vladajuća kultura prihva-ta samo ono što je već odavno postala sastavnim delom socio-kulturnog kompleksa ili tradicije i što je izgubilo na vitalnosti i kreativnom poten-cijalu. Podkulture predstavljaju pokušaj obnavljanja aktivnijeg učesća u kulturi; »skreću pažnju na veći i ništa manje težak koncept kulture«, označavaju »slom saglasnosti« i najavljuju simboličko kršenje društvenog rada. To je otpor kroz stil.² Novi stilovi su uvek privlačili pažnju, ali su ponekad na sebe navlačili žestoko neodobrovanje u pokušaju da odstupe od ustaljenih normi, obrazaca ponašanja, mišljenja i delovanja.

Podkulture predstavljaju proces određene diferencijacije, koji od-govara društvenim iskustvima grupe. U pitanju su »varijeteti jedne iste kulture, njeni različiti pojava ni oblici koji nemaju isto vrednosno znače-nje ali imaju zajedničku osnovu« (O. Žirar). Podkultura označava novi kulturni pluralizam, proces decentralizacije kulture, »okvir diferencira-nih sistema vrednosti u jednom društveno-kulturnim sistemu, što razli-čito važe za različite društvene grupe i za pojedince koji zauzimaju raz-ličite položaje u okviru jedne hijerarhijski stratifikovane grupe. Kojoj će podkulturi pojedinac pripadati zavisi najpre od društvenog statusa nje-gove porodice (. . .). Ovdje je naravno reč o najverovatnijoj distribuciji u jednom stratifikovanom društvu, što ne znači da pojedinac ne može da »raskine lanac« svoje podkulture ako ga ona sputava i da za sebe osvoji vrednosni sistem druge društvene grupe i podkulture kojoj objek-tivno, prema svom društvenom položaju, ne pripada, odnosno da stvori sopstveni vrednosni sistem koji se ne uklapa u potpunosti ni u jednu podkulturu.«³ — što je ređe. Najčešće podkultura označava pripadnost jednoj društvenoj grupi i naglašavanje osobenog sistema vrednosti, u velikoj meri podkultura, označava saglasnost. Kultura nije homogena i u okviru jedne kulture može izrasti niz raznolikih stilova. Izučavanje podkultura, njihovo uvažavanje, nije samo rezultat »terminološke glad-i«, već uvažavanje promena u savremenom načinu života koje upozora-vaju da se o kulturi ne može govoriti u jedini («kultura uopšte»). Na-protiv, postoje »kulture«, čitava distribucija načina i stilova življenja, le-peza različitih kulturnih dijalekata.⁴

Podkulture su svojevrsni procesi objektivizacije koje uključuju određene tipove društvene organizacije i odnose u svakodnevnom živo-tu pojedinca. One označavaju grupni život, način na koji određene grupe žive i »način na koji obnavljaju svoje postojanje«.

Pitanja odnosa među kulturama i subkulturama »drugačije je u okviru istog društva, i koje zajednički dele istu građu i istorijske uslove, svakako se razumeju i u izvesnom stepenu jedne sa drugim dele svoje kulture.«⁵ U društvima gde postoji nejednakost u kulturi kao rezultat društvene nejednakosti koja proističe iz klasne podela i društvene podel-e rada, vladajuća kultura će uvek, pokušati da se nametne po ustalje-nom sistemu da su vladajuće ideje uvek ideje vladajuće klase i nastojati da sebe predstavi kao kulturu uopšte. »Ona će težiti da odredi, svojim okvirima obuhvati i pripoji sve ostale kulture. Pogledi na svet koje ona

1) Jürgen Habermas, *Javno mnjenje*, Kultura, Beograd, 1969., str. 7.

2) Karl Marx, *Kritika Hegelove filozofije državnog prava*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1960., str. 41. i dr.

3) Karl Marks, *Birokratija i javnost*, Vuk Karadžić, Beograd, 1965., str. 34.

4) videti: Rudi Supek, *Ispitivanje javnog mnjenja*, Sveučilišna naknada Liber, Zagreb, 1981., str. 44. i dr.

5) J. Habermas, *Javno mnjenje*, str. 221-224.

6) Isto, str. 239.

izražava, ukoliko nisu osporavani, nastojeći da se prikažu kao najprirodnija, sveobuhvatna, univerzalna kultura. Ostale kulturne konfiguracije neće biti samo podređene ovom preovladavajućem redu; one će ući u borbu sa njima, pružajući otpor ili će zbaciti njenu vladavinu, njenu hegemoniju. Borba između klase oko grada i društvenog života, na taj način uvek podrazumeva i oblike stalne borbe, oko raspodele kulturne moći.⁶

Vladajuća klasa upravlja celokupnim društvenim životom, ne samo uz pomoć prinude, već i kulturnom hegemonijom koju ima. Radnička klasa mora da se suprostavi kulturnoj hegemoniji. Evidentno je da klasnu podelu prati kulturna podela i moć. Slično odnosima između klase »svako povećanje pritiska od strane vladajuće kulture izaziva uzvraćanje osporavajuće kulture i supkultura.«⁷)

Sukobljavanje klase i na polju kulture nastaje zbog isticanja u pravi plan vodećeg položaja dominirajuće kulture i ideologije.

Potrebno je uočiti »da hegemonija po samoj svojoj prirodi, nikad nije dovršena jer se javljanje novih kulturnih aktivnosti, koja, zajedno sa činjenicama da su mnoge zaostale aktivnosti i dalje aktivne, nužno komplikuje samozvanu dominantnu kulturu.«⁸) Sve to utiče da posle Drugog svetskog rata »erocija sistema klasnih kultura postaje vidljiva, a kulturni relativizam dobija polet. Upravo od tog datuma, na primer, određene stilove života, određene kulturne pravce, naročito mladi mogu slobodnije usvajati, a određene kulturne navike, do tada vezane isključivo za klasu, generalizuju se u društvu. Pored toga 'druge kulture' počinu da naveliko usvajaju način ponašanja i običaje koji vladaju u Zapadnoj Evropi.«⁹) Videne iz tog ugla, kulture su bili zatvoreni svetovi koje su mogle birati da ostanu zatvorene ili da se otvore rizikujući da izgube svoje osobenosti i da postanu slabe u odnosu na zapadnu kulturu.

Takav pojam »drugih« kultura podudarao se sa kulturnom podelom koja je postojala u zemljama u kojima je prodirao kapitalizam. Kulturni relativizam koji je svoj revolt okrenuo i protiv »fossilizacije« klasnih kultura i protiv »etnocentričnog« kulta »jedinog i jedinstvenog« tj. zapadnog nasleđa — jednostavno je pobedio. Beskonačna raznolikost, pluralizam životnih stilova, iščezavanje egocentričnih klasnih kultura utopljenih u samozadovoljstvo, postavlja mnogobrojne probleme. Ako klase zakržljaju, ako su kulture umožene sve do mrvljenja da li je onda moguća racionalna i pametna moć odlučivanja — pita se A. Heler.¹⁰)

— Alternativne vrednosti i životni stil koji joj protivreče i predstavljaju stvarnu alternativu, dominantna kultura ne prihvata olako jer »svako značajno nastajanje novoga, koje je izvan dominantnog modela ili mu je suprotno, nailazi na velike teškoće.« Ima mišljenja »da hegemonijski poredak mora biti dovoljno fleksibilan kako bi mogao da uključi u sebe protivrečne pojave; doista, u tome se sastoji njegovo refinjeno lukavstvo, za razliku od grubljih nastojanja da se obezbedi saglasnost. U stvari, samo pomoću nastojanja da u sebe uključi sukobljene vrednosti i definicije stvarnosti, i da izmiri, dominantna kultura ostaje instinski dominantna, zadržava se u zdravom razumu datog vremena.«¹¹)

Kultura kao način života »grupe ili klase, značenja vrijednosti i ideje koji su otelotvorene u ustanovama, društvenim odnosima, sustavima vrednovanja, čudoredu i običajima. . . je osobiti oblik u kojem su izraženi taj materijal i ta organizacija života. . . Kultura je vrsta struktuiranja i oblikovanja socijalnih odnosa jedne grupe; ali ona je i vrsta doživljavanja, razumevanja i interpretiranja tih oblika.«¹²) Ova odredba kulture ukazuje da u savremenom svetu, u klasnim društvima ne postoji samo vladajuća i dominantna kultura.

Druge grupe i klase mogu izražavati svoju kulturu, »primjerna iskustva u vlastitoj kulturnoj konfiguraciji. One mogu biti kao kontrakultura u otvorenom sukobu sa vladajućom klasom te pokušati oslabiti i slomiti njezinu kulturnu hegemoniju; borba za društvenu i političku vladavinu zadobiva uvijek i karakter borbe za kulturne definicije i obrascе tumačenja. Podređene kulture mogu, pak, dulje razdoblje i koegzistirati sa dominantnom kulturom.«¹³) ali mogu ići sve do samoisključenja i otvorenog suprostavljanja.

Subkulture »mame« omladinu u jedno izdvojeno društvo »kome se laska i pripisuje da ima sopstvenu kulturu različitu od kulture odraslih, svoje herije i svoje bitke«. Podkulture predstavljaju oaze istinske kulture — kulture kao načina proizvodnje života, u kome je pojedinac središte u smislu stvaranja kulture, kreiranja života. Kultura savremenog društva podeljena je na niz podkultura, kontrakultura, a unutar njih se mogu javiti i alternativne kulture. Sve više dolazi do izražaja različitost čitave grupe od onoga što je ta grupa bila juče, a ne više razlike u okviru grupe. Podkulture mogu predstavljati prostor za novu osećajnost, samosvojnost, samoizraz, individuaciju i kreativnost. S druge strane, kako zapaža Koen, podkulture mogu biti »manje lokalizovanije i diferenciranije strukture unutar kulturnih mreža. . . Subkulture se oblikuje na temelju distingitivnih aktivnosti i tačaka kristalizacije grupa. Mogu biti slabije ili čvršće povezane. Takve subkulture samo su slabije definirane struje ili miljeji unutar središnje kulture; one ne poseduju samosvojni svijet. Druge razvijaju središnji, koherentan identitet i strukturu.«¹⁴) artikuliraju svoj stav protiv određenog načina života, vladajuće kulture koja svoj »vladajući sadržaj temelji na superiority načinu proizvodnje života, bilo na prinudi (u onim povjesnim situacijama u kojima je određeni socijalni oblik s datim oblikom kulture prevaziđen u historijskom smislu) bilo na jednom i drugom.«¹⁵) Nosioci protiv kulture otvoreno se suprostavljaju vladajućoj kulturi, teže njemom rušenju sa željom da je zamene svojom kulturom. Ipak, zapaženo je da se specifičnost kontrakulture nalazi u njenoj želji da bude alternativa postojećoj ili vladajućoj kulturi. Ona uspeva da artikulirše samo neke aspekte društvenog života; Celina joj izmiče jer i ona ne uspeva razraditi svoj alternativni koncept s obzirom na sve. Vrlo često kontrakultura se ograničava na područje tzv. duhovne kulture, muzike itd. Alternativna kultura bi morala obuhvatiti celokupnost načina proizvodnje života (ekonomija, duhovna proizvodnja, socijalne i političke strukture, moral, običaji). Nosioci kontrakulture su često idealistički orijentisani s obzirom na svoje shvatanje kulture, proizvodnje, morala, duhovne strukture društva.

Ipak, pojam podkulture se zadržava za grupe koje nisu u sukobu sa širim globalnim sistemom i njihovim vrednostima; za grupe čija je osobenost sukob sa vrednostima konkretnog društva, najčešće se koristi pojam protivkultura. Podkultura se zadovoljava nekim simboličkim oblicima otpora sa ritualom kao značenjem stila (bedževi, govor, rečnik, odevanje, moda itd.).

Istraživači podkulture smatraju da dolazi do seljenja kreativnosti na područje podkultura koje počinju, sve više, da predstavljaju osnovu socijalizacije, kulturalizacije i individualizacije. U pitanju je nova osećajnost i novi elementi u načinu ljudskog življenja. Podkulture najčešće obuhvataju vrednosti koje nisu podvrgnute institucionalizaciji. Po tome se one razlikuju od kulture u klasičnom smislu, a stilovi pomoću kojih identifikuemo podkulture nisu »visoki umetnički stilovi«. Kultura za njih najčešće predstavlja intenzivni sistem komunikacije, mogućnost da svako razmišlja i bira, da bude sposoban da odluči i izvrši selekciju, učestvuje u životu društva, da stvara kulturu po meri sopstvene motivacije. Podkultura nije »diktatura nad potrebama«, ona je u sukobu sa onima koji ne uspostavljaju komunikaciju sa pojedincem, ali koji apriori znaju rešenje svih njihovih problema, potreba i želja. Podkultura može ponuditi određeni identitet za kojim pojedinac traga.

Kultura ima integrativnu funkciju. Ona je »vezivna snaga koja spaja aktore, ali ona takode stvara i elemente razjedinjenja. Stanovište koje vidi kulturu samo kao vezivnu snagu, neistorijski je i idealističko. U svakom složenom društvu kultura i razjedinjuje, jer složeno društvo, po definiciji, obuhvata razne podgrupe i podkulture, koji se sa dominantnom kulturom dominantne klase bore za legitimnost svojih vrednosti, ponašanja i načina života. Dominantna klasa služi se kulturom da bi ozakonila svoju kontrolu nad podređenim slojevima. . . Mi se radamo u društvenim klasama, složeno stratifikovanim, sa određenim načinima života, koji lokalno oblikuju regionu i susedstva«¹⁶). Društvenu podelu neminovno prati kulturna podela gde grupe koje postoje u okviru istog društva razlikuju i u izvesnoj meri međusobno »dele kulture«. Kulture su različito rangirane i u suprotnosti su jedna prema drugoj, tj. u odnosima su subordinacije ili dominacije duž skale »kulturne moći«. Dominantna kultura se predstavlja kao jedna kultura, ali ona nije nikad homogena. Podređene kulture kao što je zapaženo ne moraju uvek biti u otvorenom sukobu sa dominantnom kulturom.

Podkulture se formiraju oko osobnih aktivnosti i »žarišnih interesa« grupe. Pojedine podkulture su samo slabo odredljive oblasti ili miljeji unutar »matične« kulture: one nemaju nikakav poseban sopstveni »svet«. Druge, pak razvijaju jasan, koherentan identitet, relativno čvrste veze, koje ljude okupljaju oko posebnih aktivnosti, žarišnih interesovanja grupe i određene teritorije.¹⁷)

Podkulture obuhvataju strukturalne i individualne probleme. One se okreću problemima društvene strukture i implicitno sadrže kritiku društva.

Izučavanje podkulture je višestruko korisno. Podkultura predstavlja »kompromisno rešenje između dve kontradiktorne potrebe: potreba da se stvori i izrazi nezavisnost i razlika od roditelja (. . .) i potreba da se održi roditeljska identifikacija« (Koen). Za Koen »latentna funkcija« podkulture bila je da (. . .) izrazi i razreši, premda magično, kontradikcije koje su ostale sakrivene ili nerazrešene u roditeljskoj kulturi«¹⁸). Po njemu, studije o savremenim podkulturama su korisne:

1. Podkulture nude rešenje, mada na magičan način, za određene strukturalne probleme, stvorene unutrašnjim protivrečnostima društveno-ekonomskog sistema koji svi doživljavaju. Ovi problemi su često klasne prirode, a doživljavaju se kao generacijski.
2. One nude kulturu iz koje se mogu izdvojiti određeni elementi, kao što su stil, vrednosti ideologija i način života. Ovi kulturni elementi mogu se upotrebljavati za ostvarenje identiteta van onoga koji pripisuju škola, kuća, posao.
3. Alternativni oblik društvene realnosti je, tako, doživljen, ukorenjen je u klasnoj kulturi, ali ga posreduje susedstvo, ili kao simboličku zajednicu prenose mass-mediji.
4. Svojim izražajnim elementima podkulture pružaju način na koji se može osmisliti slobodno vreme, koje je bilo odvojeno od instrumentalnog i mehaničkog sveta rada.
5. Podkulture nude pojedincu rešenje za određene egzistencijalne dileme. U pitanju je raznovrsnost stilova i njihov značaj u stvaranju identiteta mimo posla i škole (tzv. »sekundarna socijalizacija«). Pripadnici određene podkulture sami ostvaruju identitet, nasuprot identitetu koji im je pripisan.¹⁹) Nekada izvesni obrasci ponašanja mogu da dodu u oštrij sukob sa bitnim ciljevima kulture. Tad oni postaju svojevrsna patologija (alkoholizam, prostitucija, droga).

Ovakva »iskakanja« i sukob sa vladajućom kulturom naziva se protivkultura. U sociološkoj literaturi je prihvaćeno stanovište da do kontrakture najčešće dolazi:

1. Kad je jedinka i neka društvena grupa prinudena na lišavanje (»frustracija«). Primer za to su: blokiranje ambicija u vezi sa zanimanjem i ugledom ili isključenje iz procesa komunjicijacije.
2. Kad nastane poremećaj, konfuzija u sistemu vrednosti neke jedinice i društvene grupe. (Kad negativne ili niže vrednosti izbiju u prvi plan.) Naročito je to vidljivo kad nastupi razaranje i slom sistema vrednosti.

3. Kad postoji odsustvo socijalne kontrole. Moglo bi se, međutim, postaviti pitanje koliko čvrsta socijalna kontrola vodi kontrakulturnom ponašanju. Neelastična i netolerantna kontrola roditelja napr. mogu voditi u kontrakulturno ponašanje. (M. Yinger)

Da bi se jasnije shvatio kulturni, potkulturni i protivkulturni nivo, pokazaćemo to na primeru omladine. Na opštekulturnom nivou omladina usvaja opštekulturne tekovine i norme, putem socijalizacije ona dobija određeno vaspitanje.

U subkulturnoj ravni omladina ima izvesne specifične norme kulture i ponašanja (interes za modu, plesove, igre, način govora (žargon) itd. Na nivou protivkulture mogu se javiti razni patološki oblici (droga, prostitucija), nešto što je u suprotnosti sa »smisaonom kultu-

